

**Петрова Елена Ивановна – учитель начальных классов
МБОУ Эмисская СОШ им.В.М.Новикова-Кюннюк Урастырова
Эмиссы / Амгинский**

Алын сүһүөх кылаас үөрэнээччилэригэр олонхо олимпиадатын ыытыы

Саха норуотун уус-уран айымньытын саамай үрдүкү чыпчаала -олонхо. Саха олонхото киһи аймах тылынан уус-уран айымньытын биир суол керунэ буолар. Кини ойуулуур дьүһүйэр тыла-өһө баайынан дэлэгэинэн, өйдөбүллэрэ диригинэн, киэнинэн сөхтөрөр. Ол да иһин былыр былыргыттан олонхоһут саха дьонун ытыктабылын, сүгүрүйүүтүн ылар, үйэлэр усталарыгар киирэн уос номоҕор киирэн кэпсээннэ сылдьар.

Алын сүһүөх кылаас үөрэнээччилэригэр аналлаах улуустаабы олонхо олимпиадатын балаһыанньата

Олонхо олимпиадатын сыала-соруга:

Сыала: Үөрэнээччини олонхо эйгэтигэр уһуйуу.

Соруктара:

- төрөөбүт тылга ытыктабылы, тапталы инэри;
- олонхону аабыыны көбүлээһин, кэрэбэ-сырдыкка угуйар, куһаҕаны-үчүгэи араара үөрэнэригэр, өбүгэ үгэстэрин, култууратын, уран тылын-өһүн инэринэргэ бигэ тирэх буоларын өйдөтүү;
- олонхо уус-уран тылын-өһүн үүнэр көлүөнэбэ тиэрдии, киэн туттар санааны уескэтии.

Олонхо олимпиадатын кыттааччылары: 1-4 кылаас үөрэнээччилэрэ, кылаас аайыттан биирдии оҕо. Уруучука, боростуой, өгнөөх харандаас илдьэ кэлэллэр. Сахалыы танас кэтэллэрэ ирдэнэр.

Ыытыллар кэмэ: кулун тутар 15 күнэ 2024 с.

Комплекснай эбиэт - 200 солк.

Олимпиаданы толоруу бириэмэтэ: 45 мүнүүтэ

Түмүк таһаары. Уопсай түмүк кылаастарынан тус-туһунан буолар. Кылаас ахсын Кылаан Чыпчаал, 1, 2, 3 Үрдэл, туоһу сурук туттарыллар.

Олонхо олимпиадатыгар сайаапканы кулун тутар 5 күнүгэр диэри peliv74@mail.ru аадырыска ытабыт.

**Алын сүһүөх кылаас үөрэнээччилэригэр олонхо олимпиадатын
сородахтара, 1- 4 кылаастар**

1 кылаас

1. Ханнык тыл сасытый? Суруй.

О ● О ● Х О _____

2. Олонхоҕо баар үс дойду ааттарын аннынан тарт.

Хоту дойду, Үөһээ дойду, Соҕуруу дойду, Орто дойду, Аллараа дойду.

3. Тыллары сааһылаан этиини суруй.

атын, бухатыыр, манан, мииннэ.

4. Суоттаа.

Ыһыахха Эллэй Боотур 8 тураҕас аты, оннооҕор 4-нэн элбэх сизэр аты бэлэмнээбит. Эллэй Боотур барыта хас сизэр аты бэлэмнээбитий?

5. Буукубалары сааһылаан тыллары суруй.

НООРЧО _____ (1 б.)

ГЭРЭС _____ (1 б.)

БАҢАНЛА _____ (1 б.)

6. Айыы дьонун иһитин ааттарын ойууну кытта холбоо.

Чороон

Кытыйа

Хамыйах

Ыаҕыйа

7. Биир олонхо геройун туһунан тугу билэргин суруй.

Олонхо олимпиадата

Эппиэттэр 1 кылаас.

1. Олонхо (1 б)
2. Үөһээ дойду, Орто дойду, Аллараа дойду (3б)
3. Бухатыыр манан атын мииннэ. (3 б)
4. $8 + 4 = 12$ сизр ат (3 б)
5. Чороон (1 б), сэргэ (1 б), балабан (1 б)
6. (4 б)
7. (5 б)

Олонхо олимпиадата

2 кылаас

1. Олонхоҕо хас дойду көстөрүй? _____
2. Орто дойдуга кимнээх ололорлоруй?

3. “Уруйдаах добун туйгун дьулуо маҕан халлаан үрүт өттүгэр” кимнээх ололорлоруй?

4. “Балык миинин курдук бадыа-бүдүө” диэн ханнык дойдунуй?

5. Анаграмманы таайан, айыы бухатыырын аатын бил: РАЙЛУУДЬУРГРУНЬУРТОБО

6. Күннүк Уурастыырап олонхотун аатын билэбин дуо? Сөптөөх эппиэти бэлиэтээ.
а) Эрчимэн Бэргэн б) Тойон Дьаҕарыма в) Күн Эрили

7. Олонхо хохуйууларын сөпкө быһааран ситэр, сөптөөх тылы туруоран биэр (күн, орто)

.....туруу дьабыл дойду

Айыы сириттэн араһсан,сириттэн көтөбүллэн барда

8. Таабырыны таай.

Мааны дьахтар курдук кизэргэммит, үнкүүлээн эрэрдии сэгэйбит, ытарбалара эйэннээбит баар үһү. _____

9. Ханнык олонхо геройдарын билэбиний? Ааттарын суруй.

10. Олонхо Аал Луук маһын туһунан тугу билэргин суруй.

Олонхо олимпиадата

Эппиэттэр 2 кылаас

1. Олонхоҕо хас дойду көстөрүй? (үс) – 1 баал

2. Орто дойдуга кимнээх олороллоруй? (айыы дьоно уонна иччилэр) – 2 баал

3. “Уруйдаах добун туйгун дьулуо маҕан халлаан үрүт өттүгэр” кимнээх олороллоруй? (айыылар. Үрүҥ Аар Тойон, Үрүҥ Арылы Хотун) – 2 баал

4. “Балык миинин курдук бадыа-бүдүө” диэн ханнык дойдунуй? (аллараа дойду) – 1 баал

5. Анаграмманы таайан, айыы бухатырын аатын бил: РАЙЛУУДЬУРГРУНЬУРТОБО (Дьулуруйар Ньургун Боотур) – 2 баал

6. Күннүк Уурастыырап олонхотун аатын билэбин дуо:

а) Эрчимэн Бэргэн б) Тойон Дьабырыма в) Күн Эрили

(Тойон Дьабырыма) – 1 баал

7. Олонхо хоһуйууларын сөпкө быһааран ситэр:

.....туруу дьабыл дойду **(орто) – 1 б.**

Айыы сириттэн араһсан,сириттэн көтөбүллэн барда **(күн) - 1 б.**

8. Таабырыны таай.

Мааны дьахтар курдук кизэргэммит, үнкүүлээн эрэрдии сэгэйбит, ытарбалара эйэннээбит баар үһү. **(хатын) - 1 б**

9. Ханнык олонхо геройдарын билэбиний, ааттарын суруй. **(1-дии б.)**

10. Олонхо Аал Луук маһын туһунан тугу билэргин суруй **(3 б)**

Олонхо олимпиадата

3 кылаас

1. “Тойон Дьабырыма бухатыыр” олонхону ким айбытый?

2. Тойон Дьабырыма бухатыыр атын дьүһүнэ?

3. Олонхоҕо орто дойду олохтоохторун хайдах хоһуйалларый? Көппүт тыллара ситэр:

.....санаалаахаймаҕа

4. Тойон Дьабырыма сүөһүтүн ханнык абааһы кэлэн уоран сиэбитий?

5. Олонхоҕо айыы бухатыыра кубулуйар кыахтаах. Тойон Дьабырыма кимиэхэ кубулуйда?

6. Тойон Дьаҕарыма абааһы бухатыырын кытта хас күн устата охсустулар?

7. Ох диэн тыл синиэньимин суруй _____

8. Этиилэртэн утарыта суолталаах тыллары булан суруй:

1) Буор сирэй, бурҕалды сото, түүннүтэ түрүлүүр түөкүн, күнүскүтэ орулуур ороспуой!

2) Тон буору тобуктарын хараҕар диэри тобулута үктээтилэр, ириэнэх сири иэччэхтэрин үүтүгэр диэри ибилитэ тэбистилэр. _____

9. Ханнык олонхолору билэбиний, суруй.

10. Олонхоҕо айыы кыһын туһунан хайдах хоһуйан этэллэрий? Тугу билэргин олонхо тылынан суруйарга кыһан.

Олонхо олимпиадата

Эппиэттэрэ 3 кылаас

1. “Тойон Дьаҕарыма бухатыыр” олонхону ким айбытый? (Күннүк Уурастыырап) - 1 б.

2. Тойон Дьаҕарыма бухатыыр атын дьүһүнэ? (нуоҕалдын кугас) - 1 б.

3. Олонхоҕо орто дойду олохтоохторун хайдах хоһуйалларый? Көппүт тыллары ситэр:санаалаахаймаҕа (аһыныылаах, айыы) - 2 б.

4. Тойон Дьаҕарыма сүөһүтүн ханнык абааһы кэлэн уоран сизэбитий? (Умсары Холорук) - 1 б.

5. Олонхоҕо айыы бухатыыра кубулуйар кыахтаах. Тойон Дьаҕарыма кимиэхэ кубулуйда? (Сорук-боллур уол) - 1 б.

6. Тойон Дьаҕарыма абааһы бухатыырын кытта хас күн устата охсустулар? (**тоҕус уон**) - 1 б.
7. Ох диэн тыл синиэньимин суруй (**оноҕос**) - 1 б.
8. Этиилэртэн утарыта суолталаах тыллары бул:
- 1) Буор сирэй, бурҕалдьы сото, түүннүтэ түрүлүүр түөкүн, күнүскүтэ орулуур ороспуой! (**түүннүтэ, күнүскүтэ**) - 2 б.
- 2) Тон буору тобуктарын хараҕар диэри тобулута үктээтилэр, ириэнэх сири иэччэхтэрин үүтүгэр диэри ибилитэ тэбистилэр (**тон, ириэнэх**) - 2 б.
9. Ханнык олонхолору билэҕиний, суруй. (**1-дии б.**)
10. Олонхоҕо айыы кыһын туһунан хайдах хоһуйан этэллэрий? Тугу билэргин олонхо тылынан суруйарга кыһан. (**5 б**)

Олонхо олимпиадата

4 кылаас

1. Олонхоҕо айыы дьонун тоҕо “көмүскэс сүрэхтээх күн айыы дьоно” дииллэрий, быһаар.

2. Олонхоҕо абааһылары туох диэн хоһуйан ааттыылларый?

3. Ньургун Боотур ханна төрөөбүт-үөскээбит эбитий?

4. Ньургун Боотур бииргэ төрөөбүттэрин суруй.

5. Ньургун Боотур айанын тоҕо “тоҕус дохсун холоругу тоҕо ытыйан барбыт, аҕыс сааллар чаҕылҕаны аргыс онгостубут” диэн хоһуйбуттарый? Бу этиини хайдах өйдүүргүн быһааран суруй.

6. Бухатыыр кыайдаҕына айыы дьоно ыһыах ыһалларын олонхоҕо хоһуйаллар. “Сэттэ хонукка сэллээбэт сэлэ ыһыаҕы тэрийдилэр” диэн олугу ситэрэр сөптөөх этиини тал:

а) аал уоту оттоннор, алаһа дьиэни иччилээтилэр.

б) саха төрдүн салайаннар, саха ураанхайы ууһаппыттар.

в) тобус хонукка тохтообот тунах ыһыағы туругуртулар.

7. Ньургун Боотур туһунан олонхону ким суруйбутуй?

8. Туналбаннаах ньуурдаах диэн быһаарыы айыы кыргыттарыттан хайаларын аатыгар ордук сыһыаннаабый:

а) Хаачылаан Куо б) Айталыын Куо в) Туйаарыма Куо.

9. Амма улуухун олонхонуттарын суруй.

10. Олонхоҕо айыы бухатырын туһунан хайдах хоһуйан этэллэрий? Тугу билэргин олонхо тылынан суруйарга кыһан.

Олонхо олимпиадата

Эппиэттэрэ 4 кылаас

1. Олонхоҕо айыы дьонун тоҕо “көмүскэс сүрэхтээх күн айыы дьоно” дииллэрий, быһаар. (айыы дьоно куһаҕаны онорботтор, мөлтөх-кыаммат дьону аһыналлар, көмүскүүлэр, көмөлөһө сылдыаллар диэн хоруйдуохтаах) - 3 б.

2. Олонхоҕо абааһылары туох диэн хоһуйан ааттыылларый? (Ала Буурай аймахтара) – 2 б.

3. Ньургун Боотур ханна төрөөбүт-үөскээбит эбитий? (үөһээ дойдуга) - 1 б.
4. Ньургун Боотур бииргэ төрөөбүттэрин суруй (Үрүн Уолан, Айталыын Куо) - 2 б.
5. Ньургун Боотур айанын тоҕо “тоҕус дохсун холоругу тоҕо ытыйан барбыт, аҕыс сааллар чабылҕаны аргыс онгостубут” диэн хоһуйбуттарый? Бу этиини хайдах өйдүүргүн быһааран суруй. (олус түргэнник, омумнаахтык айанныыр диэн суолталаах этии) - 3 б.
6. Бухатыыр кыайдаҕына айыы дьоно ыһыах ыһалларын олонхоҕо хоһуйаллар. “Сэттэ хонукка сэллээбэт сэлэ ыһыаҕы тэрийдилэр” диэн олугу ситэрэр этиини тал:
- а) аал уоту оттоннор, алаһа дьизни иччилээтилэр.
- б) саха төрдүн салайаннар, саха ураанхайы ууһаппыттар.
- в) тоҕус хонукка тохтообот тунах ыһыаҕы туругуртулар (в)- 1 б.
7. Ньургун Боотур туһунан олонхону ким суруйбутуй? (П.А.Ойуунускай) - 1 б.
8. Туналҕаннаах ньуурдаах диэн быһаарыы айыы кыргыттарыттан хайаларын аатыгар ордук сыһыаннааҕый: а) Хаачылаан Куо б) Айталыын Куо в) Туйаарыма Куо. - (в) 1 б.
9. Амма улуухун олонхоһуттарын суруй. (1-дии б.)
11. Олонхоҕо айыы бухатырын туһунан хайдах хоһуйан этэллэрий? Тугу билэргин олонхо тылынан суруйарга кыһан. (5 б)